

Wokół problemów Historii. Studia o kulturze i literaturach wschodniosłowiańskich, red. Anna Woźniak, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2008.

„Historyczność człowieka, jak pisał Jan Paweł II, wyraża się we właściwej mu zdolności obiektywizacji dziejów. Człowiek nie tylko podlega nurtowi wydarzeń, nie tylko w określony sposób działa i postępuje jako jednostka i jako należący do grupy, ale ma zdolność refleksji nad własną historią i obiektywizacji, opisywania jej powiązanych biegów zdarzeń”¹.

Obszerny tom *Wokół problemów Historii. Studia o kulturze i literaturach wschodniosłowiańskich* pod redakcją Anny Woźniak, wydany w 2008 roku nakładem Wydawnictwa Naukowego KUL, jest taką właśnie refleksją nad historią człowieka i świata. Rozbudowane rozważania nad historią (jako kategorią badawczą, zjawiskiem umiejscowionym w czasoprzestrzeni) i historią (bliską człowiekowi, zorientowaną na sprawy jednostki) coraz częściej zajmujące współczesną myśl humanistyczną, podjęte przez naukowców z wielu ośrodków badawczych w Polsce, wniosły znaczący wkład do polskiej slawistyki, wzbogacając badania nad dziedzictwem Słowian Wschodnich, zarówno na płaszczyźnie literatury, jak i języka, czy kultury.

Książka, opatrzona rozbudowanym wstępem wprowadzającym w analizowaną tematykę, zawierająca dwadzieścia osiem prac, opiera się na szerokim materiale badawczym. W trzech rozdziałach prowadzony jest dyskurs dotyczący pojmowania historii na przestrzeni wieków, zagadnień obejmujących problemy historiozofii i metahistorii, hermeneutyki historii oraz historii rozpatrywanej w kontekstach kultury.

W rozdziale zatytułowanym „Historiozofia i filozofia historii. Metahistoria”, o charakterze syntetycznym, zawarte są rozważania nad istotą dziejów i biegiem historii, skupione wokół różnych orientacji filozofów i intelektualistów, przedstawiające ich założenia i idee. Pierwsza część, poświęcona przedstawicielom „pierwszej fali” emigracji, próbującym zmierzyć się z dylematami XX wieku, jest próbą określenia ich stanowisk w rozważaniach nad miejscem historii i nazwania czynników, które w decydujący sposób wpłynęły na bieg dziejów. Prace A. Dudka, M. Ćwirko, W. Biełousowej, skupione wokół filozofii myślicieli rosyjskich: D. Mierieżkowskiego, M. Bierdiajewa, M. Ałdanowa, zgodnie akcentują obecną w rosyjskiej myśli filozoficznej kwestię mitologizacji historii, dążenie ku transcencji, traktowanie procesu historycznego jako drogi do wieczności. Rozważania J. Orłowskiego, dotyczące postaci Daniela Andriejewa, są z kolei dowodem na ponadczasową koncepcję historii. Autor, przywołując definicje historii jako zjawiska mitologicznego, pozanaukowego, zwraca uwagę na istotę zmitologizowanej metahistorii Rosji. W historiozofii D. Andriejewa badacz doszukuje się trwałych

¹ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Kraków: Wydawnictwo Znak 2005, s. 78.

związków z rosyjskimi mitami narodowymi, nawiązując do wizji poety o Niebiańskim Kremlu, odwołań do koncepcji Moskwy – trzeciego Rzymu i Świętej Rusi. Uzupełnieniem rozważań na temat dziejów Rosji, ich sensem, celowością i prawami nimi rządzącymi, jest praca S. Kozaka, tym razem traktująca o roli wartości intelektualnych, tradycji historycznej w kształtowaniu tożsamości i duchowej kondycji narodu ukraińskiego na przykładzie historiozoficznych koncepcji D. Czyżewskiego. Semiotyczna koncepcja procesu historycznego, wpisane go w układ komunikacyjny i narracyjny, z uwzględnieniem pierwiastka metafizycznego w filozofii rosyjskiego językoznawcy i semiotyka kultury B. Uspińskiego, stała się tematem pracy A. Woźniak. Rozważania lubelskiej badaczki, wskazujące na powiązania historii z tradycyjnymi pojęciami czasu i przestrzeni u Uspińskiego, w ciekawy sposób uzupełnione zostały odwołaniami do postmodernistycznych teorii na temat dziejów i rządzących nimi prawidłowości. Z kolei na związki ponowoczesnej koncepcji historii, tym razem w odniesieniu do literatury ukraińskiej, wskazuje S. Andrusiw. Badaczka, na przykładzie opowiadania *Samijto Nemyrycz, piękny rozbójnik* J. Andruchowycza i powieści *Defilada w Moskwie* W. Kożelanki, stara się udowodnić obecność estetyki postmodernizmu, opartej na grze, ironii i zabawie historią w najnowszej prozie twórców ukraińskich.

Kolejna część prezentowanego tomu, największa objętościowo, pt. „Aspekt historii w literaturze. Historia jako...” zawiera prace badawcze, zmierzające w kierunku określenia miejsca i roli historii w literaturze na podstawie twórczości wybranych autorów na przestrzeni wieków. Prezentowane artykuły budują szeroką panoramę analizy tego zjawiska, zaczynając od literatury dawnej (praca Małgorzaty Ptaśńskiej *Historia nauczycielką władców (według Symeona z Połocka)*), drobniawo przedstawiająca postawę XVII-wiecznego poety wobec władzy i wydarzeń historycznych), poprzez wiek XVIII, w którym tworzył autor analizowanego przez A. Orłowską poematu historycznego *Грановитая палата*, M. Kuguszew, po czasy współczesne F. Tiutczewowi z jego spojrzeniem na tzw. „sprawę polską”, któremu poświęcona jest praca D. Piwowarskiej *Polityka i liryka. Motywy polskie w poezji F. Tiutczewa*. O roli inteligencji rosyjskiej w budowaniu historii i ideologii na podstawie powieści B. Pasternaka *Doktor Żywago* pisze natomiast A. Rażny. Historia tworzona, rozwijająca się na bazie realnych wydarzeń u Pasternaka, w pracy autorstwa I. Paszt-Kowalskiej staje się iluzją rzeczywistości. Kolejne artykuły: M. Sidor, S. Chojnackiej, J. Mianowskiej, A. Gildner, poświęcone zostały twórczości emigracyjnej, dotyczą twórczości I. Bunina, A. Remizowa, B. Zajcewa, K. Parczewskiego i E. Zamiatina. Badania analizowanej literatury podkreślają zaangażowanie twórców zainteresowanych dziejami swojego narodu, ich wkład wniesiony w proces budowania historii ze stale obecną w ich twórczości refleksją nad losem ojczyzny, pragnieniem zachowania wierności tradycji i hierarchii wartości.

W pracach dotyczących twórczości emigrantów „trzeciej fali” zwraca się, m.in. uwagę na ważną rolę pisarza, przyjmującego postawę odpowiedzialności za ojczyznę, będącego świadkiem historii, demiurgiem, a także, co starała się udowodnić A. Malska-Lustrig, kreśląc sylwetkę A. Sołżenicyna, częścią historycznego

etosu. O roli pisarza – obserwatora, dokumentalisty, również twórcy historii, pisze K. Duda, rysując, na podstawie twórczości A. Amalrika, szeroki obraz rzeczywistości ZSRR drugiej połowy XX wieku. Istotne znaczenie w procesie budowania teraźniejszości, w rozumieniu Amalrika – pisarza, publicysty, dysydenta, odgrywa przeszłość, będąca komponentem współczesności, czynnikiem stymulującym, tłem aktualnych wydarzeń. Filozoficzne refleksje J. Brodskiego na temat istoty dziejów, miejscu w nich człowieka, rozpatrywanych przez pryzmat historii jako twórczości, stały się przedmiotem rozważań M. Grygiel. Autorka na materiale wczesnej poezji twórcy ukazuje sylwetkę Brodskiego – propagatora idei nieśmiertelności literatury i jej autorów, podkreślającego ważność indywidualnego udziału poety w historii, mającego możliwość stworzenia, dzięki swoim dziełom, własnej cywilizacji. Istotne zagadnienie w badaniach nad istotą historii (historii-mitu) porusza M. Kawecka, która obiektem swojej analizy uczyniła twórczość I. Neczuja-Łewyckiego, reprezentanta XIX-wiecznej prozy ukraińskiej. O poglądach ukraińskich modernistów i ich wpływie na losy narodu pisze z kolei Halina Korbicz. Autorka na bazie czasopiśmiennictwa omawia zjawiska obecne na początku XX wieku w ukraińskiej myśli modernistycznej, m.in. przyjmowanie postawy sprzeciwu wobec przeszłości i zaprzeczanie faktom historycznym. Badaczka porusza również kwestię stanowiska przeciwnego, jakim jest bierne podporządkowanie się historii (paseizm).

Część trzecia „Historiografia. Historyzm. Dyskurs historii w kulturze”, obejmuje artykuły szczegółowo traktujące o ważnych zjawiskach kulturowych, społecznych, religijnych, dotyczących rzeczywistości historycznej słowiańszczyzny. Znalazły się więc w prezentowanym tomie prace dotyczące początków kształtowania się kultury bułgarskiej, znaczenia piśmiennictwa, spełniającego funkcję społeczną, ale przede wszystkim ideologiczną (artykuł C. Caneva), czy wymagające dalszych analiz rozważania na temat nazw własnych, pochodzenia terminu „Ukraina” oraz nazw plemion wschodniosłowiańskich, będących częścią etnosu ukraińskiego, nośnikami ważnych i trwałych treści w badaniach nad historią i kulturą Ukrainy (praca M. Łesiowa). Sytuację episkopatu prawosławnego w Polsce okresu międzywojennego, z uwzględnieniem zagadnień narodowościowych i wyznaniowych, typowych dla tego okresu, nakreślił W. Kołbuk, zaś J. Wołczuk podjęła problem dotyczący zasad funkcjonowania polskich szkół w XIX wieku, podejmujących walkę z rusyfikacją w obronie tożsamości narodowej A. Jach natomiast pracę swą poświęciła wychowaniu w rodzinie, wskazując na rolę tradycyjnej komórki społecznej w opozycji do stworzonego przez władzę ZSRR modelu „rodziny radzieckiej”, „nowego radzieckiego człowieka”. Na temat uwarunkowań wpływających na kształtowanie się współczesnej tożsamości ukraińskiej pisze A. Ursulenko, dokonując analizy prac publicystycznych W. Łyzanczuka. Ową refleksję nad dziejami słowiańszczyzny, z uwzględnieniem ważnych wydarzeń, działań historycznych, kończy artykuł M. Mateckiej, wskazujący na obecne również w muzyce kompozytorów rosyjskich 2. połowy XIX wieku wątki historyczne.

Dodać należy, iż prezentowany tom wydany został dla uczczenia piętnastolecia istnienia slawistyki na KUL-u. Jubileusz, będący okazją do napisania tej książki, stał się także zachętą do refleksji nad przeszłością, odsyła do trudnych początków

jednostki naukowo-dydaktycznej, będącej początkowo częścią filologii polskiej, stopniowo rozwijającej się, aż do osiągnięcia samodzielności i funkcjonowania jako odrębny Instytut. Wszelkie dotychczasowe osiągnięcia, co podkreśla A. Woźniak, przybliżając historię ośrodka slawistycznego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, były możliwe dzięki zaangażowaniu ludzi w budowanie historii tej jednostki. Niewątpliwie nieocenione zasługi wniósł śp. prof. Ryszard Łużny – inicjator przedsięwzięcia, wciąż obecny w pamięci współpracowników chcących kontynuować rozpoczęte przez niego dzieło tworzenia „mikrohistorii”.

Mamy nadzieję, iż omawiany tom, pionierski w badaniach nad Historią w literaturze Słowian, spójny w formie i treści, posiadający przejrzystą strukturę, zapoczątkuje dalsze badania na ten temat, z pewnością wymagające kontynuowania, bowiem, jak pisze A. Woźniak: „Historia [...] jako forma poznawania, zdobywania wiedzy o świecie i o sobie samym przez człowieka, warta jest refleksji i badania w każdej epoce dziejów” (s. 78).

Agnieszka Lenart
Instytut Filologii Słowiańskiej KUL

Monika Sidor, *Rosja i jej duchowość. Proza „pierwszej fali” emigracji rosyjskiej*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2009, ss. 213.

Творчество эмигрантов первой волны лишь с недавнего времени стало объектом глубоких научно-исследовательских изучений. Ранее неизвестные, скрытые источники и архивы, находящиеся в России и за ее пределами, были открыты для глубинного анализа и рассмотрения культурного наследия эмиграции первой волны лишь во второй половине 90-х годов. Библиографы, архивисты, литераторы, историки литературы объединяют свои усилия в исследованиях важнейшего в истории и культуре России эмигрантского периода. Существующие противоречивые мнения и суждения об эмигрантском наследии писателей свидетельствуют о неисчерпаемости исследований данной проблематики.

Отдельного внимания, в этой связи, заслуживает монография польской исследовательницы Русского Зарубежья, Моника Сидор, *Rosja i jej duchowość. Proza „pierwszej fali” emigracji rosyjskiej*. Предметом исследований явилась проблема духовности в творческом наследии писателей, которая, несмотря на наличие ряда исследовательских работ, все еще не утратила своей актуальности. В монографии автор широко рассматривает духовное достояние писателей старшего поколения: Ивана Шмелева, Бориса Зайцева, Ивана Бунина и Алексея Ремизова, а именно те произведения писателей, которые не